

Osmanlı Devleti'nde Adli Modernleşme: Tanzimat Döneminde Dava Vekilliği (Avukatlık) Ve Baronun Ortaya Çıkışı

Galip Çağ* – Funda Öztürk**

(ORCID: 0000-0001-8170-6053 / 0000-0001-9176-4572)

Makale Gönderim Tarihi
26.04.2021

Makale Kabul Tarihi
24.06.2021

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Çağ, G., Öztürk, F., “Osmanlı Devleti’nde Adli Modernleşme: Tanzimat Döneminde Dava Vekilliği (Avukatlık) Ve Baronun Ortaya Çıkışı”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (2021): 537-560.

APA: Çağ, G., Öztürk, F. (2021). Osmanlı Devleti’nde Adli Modernleşme: Tanzimat Döneminde Dava Vekilliği (Avukatlık) Ve Baronun Ortaya Çıkışı. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6 (2) , 537-560.

Öz

Osmanlı Devleti’nde şer’i ve örfi kurallara göre düzenlenen adalet sistemi, Tanzimat Dönemi’ne gelindiğinde “*kanunsuz suç ve ceza olmaz*” anlayışıyla yeni bir yöne evrildi ve aynı dönemin kanunlaştırma hareketlerine de bu yeni yönelime göre şekil verildi.

Bu yönelimle birlikte adaletin uygulayıcısı olan kadı artık yerini laik hukuk düzenlemelerinin gerekleri olan avukat, savcı, hâkim gibi unsurlara bırakacaktı. Böylece Osmanlı Devleti hukukunda yeni bir meslek “davâ vekâleti” ve bu mesleği yapan “davâ vekili” terimleri yerini aldı. Dava vekilinin günümüz

* Dr. Öğr. Üyesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye, galipcag@gmail.com.

Assist. Prof. Dr., Abant İzzet Baysal University Faculty of Arts and Sciences Department of History, Turkey.

** Doktora Öğrencisi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Türkiye, fndozturk87@gmail.com.

PhD Candidate, Abant İzzet Baysal University Institute of Social Sciences Main Discipline of History, Turkey.

avukatına evrilebilmesi için belirli aşamalardan geçmesi gerekmektedir. İlk kanuni düzenlemelerde dava vekili olabilmenin şartları, vekillerin görevleri, hak ve sorumlulukları belirlenerek dava vekilliğinin profesyonel bir meslek olması sağlandı. Ayrıca teoride gerçekleştirilen bu düzenlemelerin uygulamaya da geçirilebilmesi için vekillerin eğitimi ve örgütlenmesi hususlarında da düzenlemeler yapıldı. Böylece avukatlık mesleğinin temelleri atılmış oldu.

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nde dava vekâleti mesleğinin oluşumu, mesleki eğitim ve örgütlenmenin dava vekilliği için önemine değinilerek Osmanlı Devleti'nde gerçekten dava vekâleti mesleği var mıydı sorusuna yanıt aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Tanzimat, Dava Vekili, Baro, Avukat.

The Judicial Modernization in the Ottoman State: Lawyer (Advocacy) in Tanzimat Era and Emergence of Bar Association

Abstract

The justice system, which was organized in accordance with the religious and customary rules of the Ottoman Empire, evolved in a new direction based on the principle of "no crime and punishment without law" in the Tanzimat Era and the legislative movements of the same period were shaped according to this new orientation.

With this orientation, the kadi, the practitioner of justice, was replaced by lawyers, prosecutors and judges following their requirements of secular legal regulations. Thus, a new profession and the term "lawyer" emerged in the Ottoman State law. Lawyers needed to go through certain stages in order to evolve in to the level of an attorney as we know today. In the first legal arrangements, the conditions of becoming a lawyer together with their duties, rights and responsibilities were determined and the advocacy became a professional occupation. Moreover, in order to put these regulations in to practice, arrangements were made regarding the training and organization of the proxies. Hence, the foundations of the profession of a lawyer were laid out.

This paper will address the importance of the formation of advocacy as a profession and vocational education and organization of lawyers in the Ottoman Empire. In addition, it will seek the answer the question of if the profession of a lawyer really existed in the Ottoman State.

Keywords: Ottoman Empire, The Tanzimat, Lawyer (*Dava Vekili*), Association of Lawyers, Advocacy.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin hukuk sistemindeki ilk vekiller, tam anlamıyla avukat terimine karşılık gelmemekle birlikte, mahkemelerde mübaşirlik yapmış mahkeme usulü bilen kişilerden oluşurdu. Ancak bu vekiller de savunucu niteliğinde değil daha çok İslam hukukunda, gıyapta yargılama olmaması gerekliliğinin getirdiği zorunluluktan doğan, kişinin kendisini temsil etmesi için vekâleten olmayan *kadın*ın verdiği izinle vekillik yaparlardı ki bunlara, *vekîl-i müsahhar* denmekteydi.

*Kadın*ın tayin ettiği vekil, dava hakkında müvekkiliyle herhangi bir iletişime geçmediği için müvekkilini savunma gibi bir durum söz konusu değildi. Vekil tarafından yapılan işlem daha çok karşı tarafın iddialarını reddetmek ve onları ispata zorlamaktı. Hâlihazırda İslam hukukundaki vekâlet de bu durumdan ibaretti.¹ Ancak şu da bir gerçektir ki; dava vekilliği, Tanzimat'a kadar, *husumete vekâlet* veya *murafaaya vekâlet* şeklinde gelişerek avukatlığa benzer görevleri de yerine getirmiştir.² Öyle ki bu vekiller, müvekkillerine, doğru yolu göstermek, hukuki durumları için düşüncelerini ifade etmek ve bu düşünceleri belgelerle kanıtlamak zorunda kalmışlardı.³ Bu durum vekilliğin daha bilgili, alanında yetkin kişilere verilmesi gerektiğini gösterirken vekillikte değişim yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Bu arada, Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat öncesinde yargı genel olarak *tek dereceli* ve *tek yargıçlı* yapıdan oluşmaktaydı. Bu yapı içerisinde arzuhalciler, yazdıkları dilekçelerle davanın taraflarına hukuksal açıdan yardımcı olmaktaydılar. Okuma-yazma bilen kişilerin az olduğu bu dönemde arzuhalcilerin fonksiyonu daha da

¹ Saffet N. Bölükbaşı, "Ülkemizde Avukatlık ve Savunma", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, I, Ankara, 1988, s. 31-33.

² "Husumete vekâlet, yargıçlar huzurunda başkasına naiplik etmek olup, vekil olan kimse müvekkilin iddia ve savunmalarını müvekkil adına yargıçlara aktarmakta ve açıklamaktadır", Bkz. Levent Börü, *Medeni Usul Hukukunda Davaya Vekalet Ehliyeti*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006, s. 105; Aziz Koruklu, "Dava Vekilliği Mesleği ve Bu Mesleğe Girenlerle Devam Edenlerin Mevzuat Karşısında Hukuki Durumları", *Adalet Dergisi*, XXXVI / 7, Temmuz, Ankara, 1945, s. 657.

³Koruklu, a.g.m., s. 658.

önemliydi.⁴ Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nde yazılı savunma, arzuhalcilikle başlarken sözlü savunmayı yapanlar da *kadılar*ın yanında çalışmış, işin gereklerini öğrenmiş olan *muhzırlar* oldu. Zamanla bu grup içerisinde hukukla hiçbir ilişkisi olmayan, halk tarafından *ayak kavafı*, *yalancı müzevir* denilen kişiler de katılınca, karışıklığa son verilmek istendi. Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla da çalışmalara başlandı. Buna bağlı olarak Tanzimat ile birlikte, dava vekili; kanunların ve kanun hükümlerinin istediği şartları yerine getirdikten sonra aynı soydan olan ve vatandaşlarının maddi manevi haklarının savunması için var olan ve bunun için zaman ayıran kimse olarak tanımlandı.⁵ Ve artık yapılması gereken, dava vekilliğinin, kanun ve nizamnâmelerle desteklenmesiydi. Bunun içinde atılan ilk adımlar; *1858 Ceza Kanûnu; Usûl-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnâmesi; Dersâdet ve Mülhakat-ı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mahâkim-i Nizâmiyesine Dair Nizamnâme; Ticaret Deâvî Kalemi Nizamnâmesi; Şurâ-yı Devlet Nizamnâme-i Dahilisi; Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye Dahili Nizamnâmesi; Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye; Usûl-i Muhâkemât-ı Hukukiyye Kanûnu; Usûl-i Muhâkemât-ı Cezaiyye Kanûnu*⁶ oldu.

1. Osmanlı Devleti'nde Dava Vekilliği ve Mesleki Düzenlemeler

Osmanlı hukuk sistemi içerisinde savunucuya Tanzimat Dönemine kadar özel bir nitelik ve mesleki bir kimlik verilmediği için vekillere dair düzenleme yapma gerekliliği de hissedilmemiştir. Ancak hukuk alanındaki yeni düzenlemelerle birlikte, savunmacının kimliği tanımlanmış ve mesleki düzenlemeleri için çalışmalara başlanmış ve bir sıra kararname düzenlenmiştir.

⁴ İbrahim Durhan, "Ülkemizde Avukatlık Kurumunun Tarihsel Gelişimi", *AÜEHFD*, VIII/3-4, Ankara, 2004, s. 27.

⁵ Ş. Şekib, "Tarihçe-i Muhamat", *Muhamat*, 5 (10 Teşrinisani 1327), s. 136.

⁶ Ceza Kanunname-i Hümayunu, Nr. 112, (madde 215) s. 79-80; Düstur, Tertib I, C. I, (madde 28-29-30) s. 786-787; BOA, A.} DVN. MKL 8/9 (1286 ZA21/22 Şubat 1870) (madde 76-77-78); Düstur, Tertib I, C.I, (madde 4) s. 814; BOA, A} DVN. MKL 7/14 (1285 Z 28/11 Nisan 1869) (madde 6); BOA, A} DVN. MKL 7/10 (1285 L 29/12 Şubat 1869) (madde 26-28); Ali H. Berki, *Açıklamalı Mecelle-i Ahkam-ı Adliye*, Hikmet Yayınları, İstanbul 1986, s. 300-307; Düstur, Tertib I, C. IV, (madde 16-41-42) s. 260-261: 266; Düstur, Tertib I, C. IV, (madde 249-250-264) s. 175.

1.1. Mahâkim-i Nizamiyye Dava Vekillerinin Seçilme Usûlü ve Sınavlarına Dair Kararnameler

Yukarıda ifade edilen düzenlemelere bağlı olarak 1874 yılında *nizâmiye* mahkemelerinde dava vekilliği yapmak isteyenlerin sınava tabi tutulması ve başarılı olanlara ruhsatname verilmesi konusunda çalışmalara başlanır. Aynı yıl *Cerîde-i Mehâkimde* imtihan usulü yayınlanarak bir komisyon kurulacağı da belirtilir.⁷ Bundan sonra dava vekili adaylarının seçmeleri *Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye* dairesinde oluşturulan bir komisyonla, cumartesi ve çarşamba günleri yapılan sınavla gerçekleştirilir. Sınava gireceklerde; 21 yaşından büyük olma, resmi kurumlarda -mahkeme ve meclis gibi- memurluk yapmama, *mücâzât-ı terhîbiyyeden*⁸ mahkûm edilmemiş olma, iflas etmişse itibarı iade edilmiş olma gibi şartlar aranır. Ayrıca adayların Türkçe okuma yazma bilmesi veya sadece Türkçe okumayı bilmesi gerekirdi. Türkçe bilmeyenlerinse mutlaka başka bir lisana hâkim olmaları gerekmektedir. Öyle ki; bu zorunluluktan dolayı sınav, okuma ve yazma bilgisini de ölçecek şekilde yapılır. Dolayısıyla teknik bir beceri de aranır. Komisyonun diğer görevi ise dava vekillerinin yaşı, memleketi, menşei ve özel durumları ile ilgili bir cetvel tutmak ve bu cetveli sınavdan sonra *Adliye Nezaretine* sunarak vekillerin sınıf ve vazifelerinin belirlenmesini sağlamaktır.

Kararnamede dikkat çeken unsur, Türkçe okuma bilmeyenlerin sınava kabul edilmeyecek olmasıdır. Bu şarta neden olan ise daha önce vekillik yapan *İncesulu, Karamanlı* bakkallardır. Ancak Türkçe yazma şartı getirilmez. Yani Türkçe okuyabildikleri sürece Rumca, Ermenice veya Fransızca yazmaları sınava katılmalarına engel değildir. Bu durumda bahse konu ilan için, Osmanlı Devleti'nde avukatlığın Türk ve Müslüman olmayan Rum ve Ermeni müzevirlerle başladığını gösteren resmi bir belge niteliğine sahip olduğu söylenilebilir.⁹

⁷ Nevin Ünal Özkorkut, "Savcılık, Avukatlık ve Noterlik Kurumlarının Osmanlı Devleti'ne Girişi", *AÜHFĐ*, LII/4, Ankara, 2003, s.151; A. Haydar Özkent, *Avukatın Kitabı*, Arkadaş Basımevi, İstanbul, 1940, s. 59.

⁸ *Mücâzât-ı terhîbiyye*: [öldürme, kürek cezası, sürgün, me'murluktan çıkarılma veya me'mur olmama, medeni haklardan uzaklaştırılma gibi] ağır cezalar; Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2006, s. 1085.

⁹ Özkent, a.g.e., s. 60-61.

Yine *Dava Vekillerinin İmtihanına Dair Nizamnâme*'de, nizâmiye mahkemelerinde görev yapmak isteyenlere hukuk okulundan veya yabancı hukuk okullarından mezun olma zorunluluğu da getirilir. Ayrıca, bu okullarda yetişmemiş ancak uygulamanın içinde var olmuş kişilerin, Adliye Nezareti'nin yapmış olduğu sınavlarda başarı göstermesi halinde, *ruhsatname verilerek*, vekillik yapmalarına da izin verilir. Bu uygulama, hukuk mektebi ilk mezunlarını verene kadar var olan boşluğu doldurabilmek amacıyla devam eder.¹⁰ Böylece dava vekilliği kavramı Tanzimat şartları içinde kendi mevzuatı ile teşekkül etmeye başlayarak bu mesleğin temelleri bu suretle atılmış olur.

1.2. Dersâdet Dava Vekilleri Cemiyeti Nizamnâmesi

Dava vekilleriyle ilgili ilk nizamnâme 13 Ocak 1876 (16 Zilhicce 1292)¹¹ tarihli *Dersâdet Dava Vekilleri Cemiyeti Nizamnâmesi*'dir. Bazı resmi sicillerde ise *Mahâkim-i Nizamiye Dava Vekilleri Hakkında Nizamnâme* olarak da geçmektedir.

Nizamnâmede dava vekilliği yapabilmeyen şartları, sınavları, ücretleri gibi pek çok konuya değinilmesiyle dava vekilliği mesleğinin sınırları açıklığa kavuşur.¹² Böylece Osmanlı Devleti'nde avukatlık kurumunun oluşturulması için de ilk adım atılmış olur. Nizamnameyle birlikte, artık herkesin, dava vekâleti mesleğine girmesi engellenirken dava vekilliği, belirli kuralları olan özel bir meslek haline gelir.¹³

Nizamnâme, dört fasıl, bir geçici düzenleme, ücret tarifesini düzenleyen on iki kısım ve bir de özel fıkradan oluşmaktadır. İlk bölümde; dava vekilliği mesleğine giriş ve kabul şartları (md. 1-6); ikinci bölümde, dava vekillerinin görev ve sorumlulukları (md. 7-19); üçüncü bölümde, dava vekillerinin ücretleri (md. 20-29); dördüncü bölümde ise,

¹⁰ Semih Güner, *Avukatlık Hukuku*, Ankara Barosu Yayınları, Ankara 2002, s. 30.

¹¹ Said Paşa dava vekilleri nizamnâmesi ile ilgili olarak nizamnâmenin 1291 senesinde düzenlendiğini ancak *Düster*'ün üçüncü cildinin 198-209. sayfalarında yayınlanmasının 1292 senesinde olduğunu bildirmektedir. Bkz. BOA, Y.EE 83/ 22 (1306 Z 02/30 Temmuz 1889).

¹² A. Haydar Özkent, "Türk Avukatlığının Tarihine Kısa Bir Bakış", *İstanbul Barosu Mecmuası*, Cumhuriyet'in 15. Yıldönümü Fevkalade Nüshası, İstanbul, 1938, s. 9.

¹³ Hamdi Halim, "Cumhuriyet Devrinde Avukatlık Müessesesi", *İstanbul Barosu Mecmuası*, Cumhuriyet'in 10. Yıldönümü Münasebetiyle Neşredilen Fevkalade Sayı, 7 Eylül / I Teşrin 1933, S. 9-10, İstanbul, 1953, s. 326-327.

dava vekilleri cemiyetinin kurulması ve görevleri (md. 30-40) ile ilgili hükümler düzenlenir. Nizami mahkemelerde dava vekilliği yapabilmek için bizzat dava açmak istemeyenlerin akrabasından ve ortaklarından atayacakları vekiller hariç olmak üzere, *Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye Nezareti'*nden ruhsatname alma zorunluluğu getirilir.¹⁴ Ayrıca vekillerin hukuk mektebine devam etme, ilim öğrenme, sınavla yetki belgesi alma ve yabancı hukuk fakültesini bitirmişse diplomasını hukuk mektebine onaylatması da gerekmektedir. Diğer şartlar ise vekilin 21 yaşını doldurmuş olması, devlet memuru olmaması, *mücâzât-ı terhîbiyyeden* mahkûm edilmemesi, tüccar ve sarraf mesleğinden ise iflas etmemiş olması veya iflas ettikten sonra itibarının iade edilmiş olmasıdır.¹⁵ Ancak nizamnâme yürürlüğe girmeden önce dava vekilliği yapanlar ve hukuk okulu mezun vermeden önce dava vekilliği yapmak isteyenler için ayrı bir sınav yapılması ve sınavı geçenlere de ruhsatname verilmesi kararlaştırılır.¹⁶ Böylece mahkemelerde dava vekilliği yapmak için ruhsatname alabilmenin de şartları belirlenmiş olur. Bu aşamadan sonra ise dava vekillinin görev ve sorumluluklarının neler olduğuna dair açıklık getirilmesi gerekmektedir. Bu manada nizamnâmeye göre; dava vekilleri, *hususî ve genel* olmak üzere iki farklı vekâlet ruhsatnamesine sahiptirler.¹⁷ Vekâletin hususî vekâlet ve genel vekâlet olarak ayrılmasının nedeni, hususî vekâletin sadece bir dava ve mahkeme için geçerli olmasıdır. Örneğin, bidayet mahkemesinde görülen bir dava için verilen vekâletname, o mahkemede görülen davanın sona ermesiyle son bulurken genel vekâletnamenin, yapılacak olan yargılamanın tüm derecelerini kapsıyor olması farkı ortaya koyan mühim bir ayrıntıdır. Bidayet mahkemesinde görülen bir dava temyiz mahkemesine gönderildiğinde de vekâletnamenin geçerliliğini sürdürmesi başka bir örnek olarak kabul edilebilir.¹⁸

¹⁴ Düstur, Tertib I, C. III, s. 198.

¹⁵ Fatmagül Demirel, *Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 279; Sadi Sağnak, Kemal Boralıdağ, *Devlet Camiasında Avukatlık ve Baro Yeni Avukatlık Kanununun Karakteristik Vasıfları*, Ankara Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1939, s. 18.

¹⁶ Seda Örsten Esirgen, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Avukatlık", *AÜHFĐ*, LXIII/4, Ankara, 2014, s. 747.

¹⁷ Düstur, Tertib I, C. III, s. 198-199.

¹⁸ F. Demirel, a.g.e., s. 284.

Vekillerin de elbette müvekkillerine karşı bir takım sorumlulukları söz konusudur. Bu manada, müvekkillerinden alacakları vekâletnameler için isim, ün, oturduğu yerde vekili oldukları davanın aslını ilgili kurumlara göstermesi ve yazması; üzerine aldıkları davadan dolayı müvekkilinden ne kadar ücret almışsa vekâletin bitiminde bunların hesabını vermesi; müvekkili adına aldığı para ve evrakları teslim etme mecburiyeti önemli mükellefiyetler olarak belirlenir. Ayrıca vekilin ihmal ve ilgisizliği, vazifesini kötüye kullanma veya iade etmeye zorunlu olduğu para ve senetlerin verilmesini geciktirmesi gibi durumlarda bundan zarar gören müvekkilin davasıyla ilgili zararı vekil öder ve yine vekilden yarım altından üç adet Osmanlı yüzük altına kadar para cezası alınır. Eğer bu vekil dava vekâleti mesleğine mensupsa vekâlet hakkı geçici olarak kaldırılır.¹⁹ Buna göre Tekfur Dağı'ndaki Rum ve Ermeni milleti arasındaki kilise çekişmesi davasında, Rum milletinin dava vekili mahkemeye çağrıldığı halde ona verilen süre içerisinde mahkemeye gelmediği; vekilin bu gecikmeleri nedeniyle de Ermeni milletinin davasının zarar görmesine neden olduğu anlaşılır. Bunun üzerine yeniden bir çağrı yapılarak hemen başka bir dava vekilinin gönderilmesi talep edilirken, vekilin gönderilmemesi durumunda ise davanın Ermeni milleti lehine sonuçlanacağı bildirilir.²⁰ Benzer bir durumda sebepsiz yere istifa eden vekiller için geçerlidir. Bu istifa, müvekkile zarar verirse tüm zarar ve masraflar özürsüz istifa eden vekilden alınacaktır.²¹ Dava vekillerinin görev ve sorumlulukları bu şekilde belirlenirken, bu sorumlulukları yerine getirmeyen vekillere uygulanacak yaptırımlarda açıklanmış olur. Bu durum, hem vekil hem de müvekkil haklarının, kanunla garanti altına alınmaya çalışıldığını da göstermektedir.

Görev ve sorumlulukları belirlenen vekillerin, hizmetlerinin karşılığını nasıl alacağı hususuyla ilgili olarak, ruhsatnameli dava vekillerinin, nizâmîye mahkemelerinde vekillik yapabilmek için özel bir sözleşmeye dayanmayarak, müvekkillerinden alacakları ücretleri bu nizamnâme ve bağlı olduğu tarifeye göre yapacakları bildirilir. Buna göre; ruhsatnameli dava vekillerinin ücretlerinde, bidayet mahkemesinde görülecek dava için dava vekili, öncelikli olarak elli kuruş alırken

¹⁹ Düstur, Tertib I, C. III, s. 200-201.

²⁰ BOA, HR.MKT. 277/67 (1275 B 19/22 Şubat 1859).

²¹ Sağnak - Boralıdağ, a.g.e., s. 23.

müvekkili adına mahkemeye verilecek dilekçelerle, mahkeme huzurunda ileri sürülecek ifadeler için de yüz elli kelimeyi geçmeyenler için otuz kuruş, geçtiği durumda ise her yüz kelimesinden beş kuruş daha alacaktır. Bu ücretlendirme tarifesi, bidayet, istinaf ve temyiz mahkemeleri için ayrı ayrı hesaplanır.

Davayı kazanan taraf, dava vekilinin ücretini, kaybeden taraftan almaya hak kazanırken; eğer müvekkil dava vekilini azletmişse yapılan tüm işlemlerin ücretini kendisi vekile ödemek zorundadır. Yine vekilin azli, mahkemedен önce olursa vekilin tarife gereğince alması gereken ücretin yarısını istemeye de hakkı vardır. Ayrıca dava vekillerine, vekillik ücretleri dışında mahkemeyle ilgili yapılan tüm masrafları - sonuç aleyhlerine bile olsa - müvekkillerinden alma hakkı verilir.²² Bu durum, dava vekilinin artık tek geçim kaynağı olan meslek gelirlerinin, kanunla koruma altına alınmaya çalışıldığıнын bir göstergesidir.

Dava vekillerinin özel sözleşmeyle ücret almaları da uygun olmakla birlikte, beş bin kuruşa kadar olan davalar için anlaştıkları ücretlerin, tarifede belirli olan miktarı geçmemeleri, beş bin kuruştan fazla olan davalar içinde tarifenin yüzde yirmisini geçmemeleri gibi şartlar konulur.²³ Bu düzenlemeyle, dönemin koşullarında bir dava için gerekli olabilecek harcamalar hesaplanarak vekillerin alacağı ücretin üst sınırı belirlenmiş ve mesleki suiistimaller engellenemeye çalışılırken dava vekili, müvekkili karşısında korunmuştur.

1.2.1. Baro'nun (Meslek Birliği'nin) Kurulması Çalışmaları

Nizamnâmede dikkat çeken düzenlemelerden biri de mesleki birliğin kurulmaya çalışılmasıdır. Buna göre; nizamnâmede dava vekillerinin işlerine ve meselelerine bakmak ve Ahkâm-ı Adliye Nezareti tarafından yürütülecek olan resmi tebliğlere aracı olmak üzere *baronun* kurulacağı belirtilerek, baronun nasıl işleyeceği hakkında bilgiler de verilir. Buna göre; cemiyet, bir başkan, bir başkan yardımcısı ve dört üyeden oluşacak, bu kişiler İstanbul'da oturmak ve vekillikten mezun olmak şartıyla dava vekilleri tarafından oy çokluğuyla seçileceklerdi. Ayrıca bütünlük ve devamlılık sağlanmak amacıyla başkan ve üyelerin

²²Düster, Tertib I, C. III, s. 202-203.

²³Düster, Tertib I, C. III, s. 204.

memuriyet süreleri iki sene olup her sene üyenin yarısı kura usulü ile değiştirilecek diğer senenin üyeleri bu kuraya giremeyecekti. Başkanların memuriyeti ise iki sene sonra bitmiş olacaktı. Eski üye aradan bir sene geçmedikçe yeniden seçilemeyecek fakat başkan tekrar seçilebilecekti. Cemiyet heyetinin bireyleri seçildikten sonra kendileri, içlerinden birisini oy çokluğuyla kâtip ve sandık emini olmak üzere atayacaktı. Baroda, başkandan başka üç üye bulunmadıkça görüşme başlamayacak ve eşitlik durumunda başkanın olduğu taraf kuvvetli sayılacaktı.

Nizamname'de, cemiyetin görevleri ise; Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye Nezareti'ne dava vekillerinin kayıt, takip ve saire gibi işleri hakkında kullanılacak kararların gönderilmesi; vekiller adına gerekli olan işleri adı geçen nezarete mazbatayla anlatması; dava vekillerine özel kanunun tamamlanma işinin yapılması; davavekilleri arasında sınıf ve unvanlarına dair meydana gelen çekişmeleri barış yoluyla düzeltme bu mümkün olmadığı durumda ise sonucun bildirilmesi; vekillerin ücret ve masrafları hakkındaki tarifeden dolayı zorluklar ve anlaşmazlıklar başladığında açıklama yapılması; fakir olan dava sahipleri cemiyete başvurduklarında davalarının ücretsiz olarak araştırılması, davalarında gereken işleri kolaylaştırma ve başka yollarla gereken yardımın yapılması; dava vekâleti mesleğine girmek isteyenlerin yenileme kayıtları için her sene Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye Nezareti'ne bir defter göndermesi gerektiği şeklinde açıklanır.

Dava sahiplerinden fakir olanlara, kolaylık sağlama ve araştırma işleri, cemiyet aracılığıyla vekillerden oluşturulmuş bir heyete verilecek²⁴; taşralarda ise, ücretsiz vekil tayin etme görevini *vilayet adliye encümenleri* üstlenecekti.²⁵

Hukuka aykırı hareket eden dava vekilleri üzerinde cemiyetin, vekili uyarma hatta cemiyetin özel yerlerine kabulünden mahrum etme gibi uygulamaları dahi olabilecekti. Cemiyet, ayrıca dava vekilinin ruhsatnamesinin elinden alınması için gerekçesini bildiren bir mazbatayı Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye Nezareti'ne gönderebilecekti.²⁶ Nizamnâmede

²⁴ Düstur, Tertib I, C. III, s. 204-205.

²⁵ Ceride-i Mahâkim, Nr. 52, s. 411.

²⁶ Düstur, Tertib I, C. III, s. 205-206.

yer alan tüm bu hususlar, dava vekilliği mesleğinin nasıl bir temel üzerinde kurulması gerektiğini gösterirken; uygulamada nasıl bir plan program izlenmesi gerektiğini de belirtir. Ayrıca nizamnâmeye bir de geçici düzenleme eklenerek, mesleki oluşum tamamlanana kadar eski düzenle birlikte nasıl bir seyir izlenmesi gerektiğine dair de açıklama getirilir.

Nizamnâmenin geçici düzenlemesine baktığımızda, ilanından ve hukuk mektebi mezuniyetinden önce, dava vekâleti mesleğine girenler sınava tabi olacak, sınavda başarılı olamayanlar dava vekilliği yapamayacak, başarılı olanlarsa başarı derecelerine göre sınıflara ayrılacaklardı. Üç ayrı dereceye ayrılan sınıflara göre, *birinci sınıf* dava vekilleri nizâmîye mahkemelerinin her derecesinde yani bidayet, istinaf, temyiz ve hukuk mahkemelerinde; *ikinci ve üçüncü sınıf* dava vekilleri ise bidayet ve istinaf mahkemelerinde, bunların içindeki ceza mahkemeleri dışında olmak şartıyla vekâlet edebileceklerdir. İkinci ve üçüncü sınıftan bir üst sınıfa geçmek isteyen vekiller bir senesini doldurmak suretiyle yeniden sınava girerek kıdemlerini arttırabileceklerdir²⁷

Örneklere bakıldığında da derecelendirmenin sınav sonuçlarına göre yapıldığı anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili örnekleri arşiv belgelerinde görmek mümkündür. Mesela, dava vekâleti mesleğine girmek isteyen Rafael Amato Efendi, Hukuk Mektebi heyetinin yaptığı sınava girer ve gösterdiği başarı sonucunda, heyetin vermiş olduğu karar ile birinci dereceden dava vekili olmaya hak kazanır.²⁸ Yine dava vekâleti mesleğine girmek için *Mekteb-i Hukuk-ı Şahane*'de sınava giren Kayseri'nin Kermir köyünde yaşayan Keşişoğlu Krikor Dermosyon'un oğlu Esteban Efendi de heyetin vermiş olduğu karar ile ikinci dereceden dava vekili olmaya hak kazanır.²⁹ Dava vekâleti mesleğine girmek isteyen *Zihne Bidayet Mahkemesi* başkâtibi Sirozlu Nazif Efendi, dava vekilleri nizamnâmesine uyarak Mekteb-i Hukuk-ı Şahane'de yapılan sınavlara girer ve heyetin vermiş olduğu karar ile ikinci dereceden ruhsatname almaya hak kazanır. Tercüme-i halini, sınav evraklarını, iyi hal durumunu

²⁷Sağnak- Boralıdağ, a.g.e, s. 24.

²⁸ BOA, MF. MKT 1176/31 (1329 Za 15/7 Kasım 1911).

²⁹ BOA, MF. MKT 622/15 (1320 M 11/20 Nisan 1902).

hazırlar ve ruhsatname harcını da ödeyerek işlemlerinin Adliye Nezareti'nce tamamlanması isteğinde bulunur.³⁰

Bu derecelendirme sistemine göre *Cemiyet-i Daimé*'nin başkanlarıyla iki üyesi, birinci sınıf diğer iki üyesi de ikinci ve üçüncü sınıf dava vekillerinden alınacaktır. Ayrıca bidayet mahkemelerinin birinde, riyaset ve istinaf mahkemelerinde üyelik memuriyetiyle bir sene çalışmış olanların, istifa etmesinden veya memurluktan çıkarılmasından sonra dava vekâletinde bulunmak isterlerse sınavdan muaf tutulmak üzere birinci sınıfa kayıtlarının yapılacağı da bildirilir. Bu durum zaman içerisinde suiistimal edilince, Adliye Nezareti, istinaf mahkemesi üyelerinin dava vekilliği için yeterli olmadıklarını bildirerek yeni bir düzenleme yapılmasına karar verir. Bu düzenlemeye göre, Hukuk Mektebi mezunu olarak nizâmîye mahkemelerinin çeşitli bölümlerinde çalışanlar isterlerse birinci sınıf dava vekilliği ruhsatnamesi alabileceklerdir.

Hukuk Mektebi mezunu olmadığı halde İstanbul'da bir sene mahkeme başkanlığı, üyeliği yapmış veya *müddeî-i umûmî* (savcı) memuriyetinde bulunmuş olanlara da sınava girmeden birinci sınıf dava vekilliği ruhsatnamesi verilecekti. Taşra da ise bu durum, vilayet, istinaf ve bidayet mahkemesi başkanları ile müddeî-i umûmî görevlerinde bir sene çalışmaları durumunda birinci sınıf dava vekilliği ruhsatnamesine, liva vilayet mahkemesi başkanlarıyla müddeî-i umûmî yardımcılarının ise, görevlerinde bir sene çalışmak şartıyla ikinci sınıf dava vekilliği ruhsatnamesine sahip olabilecekleri şeklinde düzenlenir. Bu uygulamadan kaza bidayet mahkeme başkanları yararlanamayacaklardır.³¹ Bütün bu düzenleme ve sınavları yapan komisyonun görevi, *Mekteb-i Hukuk* mezun verene kadar devam edecek ve bundan sonra dava vekâleti mesleğine girmek isteyen herkes Mekteb-i Hukuk'a devam etmek veya mektep kontrolünde sınav vermek zorunda olacaktı.

Dava Vekilleri Nizamnâmesi, ilklerine ve yeniliklerine rağmen dava vekâletinin yalnızca Osmanlı milletine ait bir meslek olduğunu açıkça

³⁰ BOA, MF. MKT 461/47 (1317 R 12/20 Ağustos 1899).

³¹ BOA, ŞD. 2466/16 (1301 R 27/25 Şubat 1884); F. Demirel, Adliye Nezareti, s. 282-283.

söylememesi sebebi ile eksikti.³² Hâlbuki 1870 tarihli *Dersâadet ve Mülhakatı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mahâkim-i Nizâmiyesi'ne Dair Nizamnâme'*ye bakıldığında *tebaa-i Devlet-i Aliyye'*den olma şartı aranmaktaydı.³³ Bu nizamnâmede böyle bir şartın olmamasının nedeni ise, kapitülasyonların etkisiyle Fransız, Rus, İtalyan ve Yunanlı birçok avukatın Osmanlı topraklarında avukatlık yapması hatta baro kurarak bu meslekten kazanç elde etmeleridir. Ayrıca dava vekilliği mesleğinin anlamı ve öneminin yeterince anlaşılmamış olması da söz konusudur.³⁴ Ancak tüm bu eksiklerine rağmen *Mahâkim-i Nizâmiye Dava Vekilleri Hakkında Nizamnâme* ile dava vekilliği mesleği ilk kez düzenlenerek vekâlet işlerini üzerine alanlara resmi olarak davavekili unvanı verilir.³⁵

Nizamnâme öncelikli olarak İstanbul'daki mahkemeler için geçerliyen 27 Haziran 1879 (7 Recep 1296) tarihinde çıkarılan *Dava Vekâleti Nizamının Vilayatta Dahi İcrasına Dair Tahrirat-ı Umûmiyye*³⁶ adlı iradeyle ülkenin tamamında yaygınlaştırılır. Taşradaki dava vekillerinin nizâmiye mahkemelerinin şartlarına uygun olmaması, müvekkillerinin hukuk ve menfaatlerine göre hareket etmemeleri, müvekkillerini zarara uğratması ve mahkemeleri gereksiz olarak rahatsız etmeleri³⁷ nizamnâme hükümlerinin taşrada da uygulamaya geçirilmesinde etkili olmuştur denilebilir. Böylece taşrada da vekâlet, bir kuruma bağlanmış olur.

Dava Vekilleri Nizamnâmesi'ni teoriden, pratiğe geçirebilecek olan ise hukuk eğitimi ve mesleki birlik yani barodur. Osmanlı Devleti'nin bu iki konu hakkındaki düzenlemelerinin de bu çalışmanın kapsamı dahilinde izah edilmesi anlamlı olacaktır.

1.2.2. Hukuk Mektebi

Osmanlı Devleti'nde hukuk alanında yapılan yeniliklerle beraber bu yenilikleri uygulayabilecek hukukçuların yetiştirilebilmesi için de hukuk

³²Özkent, a.g.m., s. 10.

³³ BOA, A.} DVN.MKL 8/9.

³⁴Özkent, a.g.m., s. 10.

³⁵ Şener Battal, Nurşen Erdem, "Avukatlık Mesleğinin Türkiye'deki Tarihçesi", *Ankara Barosu Dergisi*, S. 5-6, Ankara, 1985, s. 677.

³⁶ Düstur, Tertib I, C. IV, s. 716-717.

³⁷Sağnak - Boralıdağ, a.g.e., s. 19-20.

eğitimi çalışmalarına başlanır ve ilk olarak 2 Temmuz 1870 tarihinde, Adliye Nezareti tarafından “*Kavânîn ve Nizâmât Dershanesi*” kurulur.³⁸ Dershane, eğitim almamış kişilerin nizâmiye mahkemelerinde görev almayacaklarını gösteren ilk somut adım olur. Dershanede *usûl-i kavânîn*, *kavânîn* ve *nizâmât* öğretilecek, dershaneyi başarıyla bitirenlere ve yılsonu sınavını geçenlere *rûûs* ve *şahadetname* verilerek nizâmiye mahkemelerinde ve mülki görevlerde yer almaları sağlanacaktı.³⁹ Ancak zaman içerisinde Kavânîn ve Nizâmât Dershanesi artan ihtiyaçlara cevap vermekte yetersiz kalır.⁴⁰ Bu manada modern anlamda hukuk eğitimi 1875’te Galatasaray Sultânîsi’nin içinde Müdür Sava Paşa ve Müdür Yardımcısı Mösyö Dolisin çalışmalarıyla Mekteb-i Hukuk-ı Sultânî sınıfının kurulmasıyla başlar.⁴¹

Mekteb-i Hukuk-ı Sultânî’yi bitirenler Adliye Nezareti’ne bağlı bir komisyon tarafından sınava tabi tutulacak ve başarı göstermeleri durumunda dava vekilliğine kabul edileceklerdi.⁴² Mekteb-i Hukuk-ı Sultânî için nizamnâme⁴³hazırlanırken mektebin kurulma nedeni “*halkın davalarına bakılması ve hukukun korunması için mükellef kişilerin yetiştirilmesi ve burayı tamamlayanların Adliyye Nezareti’nce çeşitli memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilmesi*”⁴⁴ olarak açıklanır. Ayrıca Nizamnâme’de, mektebi lisans rütbesiyle bitirenlerin, ülkenin her tarafında dava vekilliği yapabileceğinin belirtilmesi ve dava vekilliğinin sadece hukuk eğitimi almış olanlar tarafından yapabileceğinin açıklanması dikkat çekicidir.⁴⁵ Bir sonraki aşama olarak, 1878’de,

³⁸ Nuran Koyuncu, “Hukuk Mektebinin Doğuşu”, *GÜHFD*, XVI/3, Ankara, 2012, s.168.

³⁹ Ali Adem Yörük, *Mekteb-i Hukuk’un Kuruluşu ve Faaliyetleri (1878-1900)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008, s. 18- 20.

⁴⁰ Koyuncu, a.g.m., s. 168; Yörük, a.g.e., s. 18.

⁴¹Yörük, a.g.e., s. 23.

⁴² Nur Centel Başar, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafî*, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1984, s. 35-36; Battal - Erdem, a.g.m. s. 677.

⁴³ Düstur, Tertib I, C. III, s. 439-442.

⁴⁴ Koyuncu, a.g.m., s. 170.

⁴⁵ Düstur, Tertib I, C. III, s. 439-442.

Mekteb-i Hukuk-ı Sultânî'nin kapatılmasıyla 1880 yılında hâkim ve dava vekili yetiştirmek amacıyla *Mekteb-i Hukuk-ı Şâhâne* açılır.⁴⁶

Adliye Nezareti'ne bağlı olan Hukuk Mektebi'ne gireceklerde; Osmanlı tebaası olmak, on sekiz yaşından büyük olmak, Osmanlı Tarihi, Genel Tarih, Sarf, Nahiv, Mantık, Coğrafya ve Hesap konularında yeterli bilgiye sahip olmak ve güzel ahlaklı olduğuna dair iki kişinin şahitliğine sahip olmak gibi özellikler aranacaktır.⁴⁷

Mektep nizamnamesinin, nizâmiye mahkemelerinde bir sene staj yaparak vekâletname ruhsatnamesini alabilmesi, mektepten mezun olmayan hiç kimseye dava vekilliği ruhsatnamesinin verilmemesi⁴⁸ gibi günümüz avukat olma şartlarına yakın şartlar getirmesi, kendi dönemi için vizyoner bir adım gibi durmaktadır. Çünkü bu adımla da dava vekilliği mesleği, mensuplarına özel haklara sahip olarak önemli bir anlam kazanır.⁴⁹ Kaldı ki mektep, Cumhuriyet'in ilanından sonra çıkarılan bir yasayla *Hukuk Fakültesi* kimliğini kazanır.⁵⁰

1.2.3. Dava Vekilleri Cemiyeti

Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat Dönemi'ne gelinceye kadar, avukatlık mesleği gelişmediğinden, vekâlet işleri, dava vekilleri ve tarafları temsil eden kişilerce gerçekleştirildi. Bundan dolayı da baro görevini yerine getirecek bir yapı kurulmadı. Bununla birlikte kapitülasyonların varlığı, yaşanan ticari anlaşmazlıklar ve çözümü için yabancı uyruklu avukatlar 1870 yılında İstanbul'da *Societedu Barreau de Constantinople* adıyla bir baro kurmuşlardı.⁵¹ Böylece Osmanlı Devleti'nde ilk baroyu kuranlar da

⁴⁶ Emin Yolalıcı, "XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim Kurumları", *OSMANLI*, V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 292.

⁴⁷ Filiz Ünal, *Maarif Salnamelerine Göre İstanbul'da Eğitim-Öğretim (1898-1903)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s. 38-39.

⁴⁸ BOA, İ. ŞD 42/2204.

⁴⁹ Bölükbaşı, a.g.m., s. 35-36.

⁵⁰ Gülnihal Bozkurt, "Türkiye'de Hukuk Öğretiminin Tarihçesi", *Hukuk Öğretimi Sempozyumu Bildirileri*, 13-14 Mayıs 1993, Editör: A. Güriz, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1993, s. 61.

⁵¹ Osman Kuntman, Lütfi Erişçi'den baro ile ilgili aldığı 1870 ve 1876 tarihli iki belgenin fotokopisinde *Statuts De La SocieteDuBarreau de Constantinople* yazılı olduğunu söylemektedir. Bkz. Osman Kuntman, "Türkiye'de Avukatlık Mesleğinin, İstanbul

yabancı avukatlar oldu ki; bu baro 1908 yılına kadar faaliyetlerine devam etti.⁵²

1872 tarihinde yazılmış Fransızca bir rapordan anlaşıldığına göre, bu baronun kurucusu Fransız uyruklu *Louis Amiable*'dir.⁵³Bu baroya kayıtlı 33 üye olmakla birlikte, üyelerden 5'inin Osmanlı tebaasından olduğu bilinmektedir. Diğer üyeler ise, İngiliz, Fransız, İtalyan, Rus, Yunan, Belçikalı ve Avusturyalı'dır.⁵⁴

Başlangıçta konsolosluk mahkemelerinde görev yapan yabancı hukukçular, zaman içerisinde çalışma alanlarını da genişletirler. Bu nedenle Osmanlı Devleti, 1874'tenizâmiye mahkemelerinde dava vekilliği yapmak isteyen yabancı uyruklu hukukçular için *Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye'ye Merbut Mahâkim-i Nizamiyye Huzurunda Dava Vekili Sıfatıyla muhakeme ve Murafaada Bulunmak İsteyen Ecnebilere Dair Kararnamesini* çıkarır. Kararnameye göre, hukuk diplomasına sahip olan hukukçular, *Türkçe bilmek şartıyla*, sınava tabi olmadan dava vekilliği yapabilecekken, diploması olmayanlar, Türkçe okuma ve mahalli kanunlar hakkında yeterliliğini ölçen bir sınava tabi tutulacaklardı. Türkçe bilmeyenlere ise hiçbir şekilde ruhsatname verilmeyecekti. Ayrıca yabancı vekiller kendi ülkelerinde ve Osmanlı Devleti içerisinde *mücâzât-ı terhîbiyye* almadıklarını ve iflas etmediklerini kanıtlamak zorundaydılar. Dava vekilliği yapmak isteyen yabancıların Kararname'nin ilanından itibaren dört ay içerisinde ilgili komisyonlara başvurarak ruhsat alması, ruhsatname almayanların ise İstanbul'da *Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye Nezareti*'ne bağlı mahkemelerde vekillik yapamayacakları da kendilerine bildirilir.⁵⁵

Osmanlı Devleti'nde ilk yerli baronun kurulma girişimi 1875 tarihli *Mahâkim-i Nizamiyye Dava Vekilleri Hakkında Nizamnâmesi*⁵⁶ ile başlar.

Barosunun Tarihçesi ve Yabancıların Kurduğu Baro", *İBD*, LVXII/4-5-6, İstanbul, 1988, s. 279-280.

⁵²Battal - Erdem, a.g.m., s. 678.

⁵³ Aden Betil, "100. Yılında Bir Baro", *İBD*, LII, İstanbul, 1978, s. 27.

⁵⁴ İbrahim Durhan, *Yapısı ve İşleyişi İtibariyle Osmanlı Yargı Örgütü ve Tanzimat Dönemindeki Gelişmeler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Bölümü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1999, s. 186-187.

⁵⁵ Takvim-i Vakayi, 8 Ramazan 1291, Nr. 1692.

⁵⁶ Düstur, Tertib I, C. III, s. 20.

Ancak bu Baro'nun kuruluş tarihiyle ilgili olarak farklı görüşler bulunmaktadır.⁵⁷ Bununla birlikte baroya kayıtlı 62 üyenin olduğu, bunların 11'i Müslüman, 11'i Rum, diğerleri de Rus, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Ermenilerden oluştuğu⁵⁸ kaydedilmektedir.

Dava Vekilleri Cemiyeti Dâhilî Nizamnâmesi Temmuz 1880'de hazırlanır. Bu nizamnamede de diğer nizamnâmelerde olduğu gibi Türkçe bilme, hukuk bilgisine sahip olma, herhangi bir memuriyette bulunmama ve ceza almamış olmak gibi şartlar yeniden belirtilir. Bununla birlikte dava vekilleri her sene mart ayı başında belirli bir harç ödeyerek cemiyetteki kayıtlarını yenilemek zorundaydılar. Kaydını yenilemeyen davavekilleri ise cemiyetten çıkarılacaktır. Yabancı bir ülkede eğitim alan dava vekillerinin cemiyete kabulü ise diplomalarının Adliye Nezareti'nce onaylanmasından sonra gerçekleşecektir.⁵⁹ Bu durum 17 Eylül 1909'gelindiğinde çıkarılan bir kanunla yeni bir şekil alır. Buna göre; yabancı bir hukuk mektebinden mezun olanlar Osmanlı mahkemelerinde en az üç sene aralıksız dava vekilliği yaparlarsa ruhsatname alabilecek ancak bunun için de ruhsatnameli on dava vekilinden ve üç mahkeme başkanından meramını anlatacak kadar Türkçe bildiğine ve adliye işlerini yapabildiğine dair şahitlik alması gerekecekti. Şahitliği alabildiği durumda ise, cemiyetin yapacağı sınava girebilecek ve bilgisini ispat eden yabancı vekil dava vekili ruhsatnamesi almaya hak kazanacaktı. Ayrıca hukuk mektebinden mezun olmayan yabancılar da üç yıl vekâlet işlerini yaptıklarını aynı şekilde ispat

⁵⁷ F. Demirel, bu tarihi Dava Vekilleri Nizamnâmesinin 30. maddesinde Cemiyet-i Daim'e'nin kurulmasını kararlaştırdığı tarihte değil de bu tarihten dört sene sonra 14. 07. 1880 (2 Mayıs 1296)'de kurulduğunu dile getirmektedir, Demirel, a.g.e., s.287; Sağnak-Boralıdağ'da İstanbul Barosu Dâhilî Nizamnâmesinin 83. maddesini dikkate alarak baronun kuruluş tarihini 2 Mayıs 1296 olarak kabul etmektedirler, Sağnak-Boralıdağ, a.g.e., s. 22; H. Özkent ise, ilk Osmanlı barosu dâhilî nizamnâmesini yazdıkları zaman Baro'nun kuruluş tarihi olan 2 Mayıs 1296 tarihini anmak için her sene mayıs ayının ilk cuma günü toplanılacağıнын belirtildiği maddenin (md. 83) yer aldığını söylemektedir. Ancak bununla birlikte daha sonra yapmış olduğu araştırmalardan, Abdurrahman Adil Eren'in yazılarından ve elde edilen matbu eserlerden bu tarihin tahmini bir tarih olduğunun anlaşıldığını ve esas kuruluş tarihinin en yaşlı dava vekili olan KostakiSardeneski'nin yapmış olduğu açılış nutku dikkate alarak 5 Nisan 1878 (24 Mart 1294) olduğunu bildirmektedir, Özkent, a.g.e., s. 76-80; Özkent, a.g.m., s. 11.

⁵⁸Durhan, a.g.e., s. 187.

⁵⁹Demirel, a.g.e., s. 287-288.

ederlerse onlarda sınava girerek ruhsatname almaya hak kazanacaklardı.⁶⁰

23 Temmuz 1909'da Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul davavekileri, *Divanyolu*'nda *Arifin Kiraathanesi* olarak bilinen yerde toplanarak kendileri için bir levha hazırlarken, İstanbul Barosu'nun kuralları, dava vekillerinin isimleri, sicilleri ve numara sıraları Cumhuriyet dönemi de dâhil uzun süre bu kayıttan takip edilir.⁶¹

1.3. 1886 Dava Vekâletinin Ruhsatname İstihsal Edenlere İnhisarı Hakkındaki Hükmü Nizamın Umûr-i Cezaiyyeden Maada Deâvîde Lağvına Dair İrade-i Seniyye

1885 yılında dava vekili adaylarının sınavlarıyla ilgili olarak yirmi bir maddelik yeni bir düzenleme yapılırken⁶² 19 Eylül 1886 yılında dava vekilliği için Sultan İkinci Abdülhamid tarafından bir İrade⁶³ çıkarılır. Bu iradeye göre Dava Vekilleri Nizamnâmesi'nin hükümleri vekiller için bir çeşit tekelleşme ve ayrıcalık olarak görülerek sakıncalı bulunur. Özellikle nizamnamenin birinci maddesinde⁶⁴ yer alan Adliye Nezareti'nden ruhsatname almamış olanların vekâlet yapabilmesinin yasak olması bu tekelleşmeyi daha da açık hale getirdiği ifade edilir.⁶⁵ Yine nizamnâmede, hukuk mezunu olmayan ancak imtihanla ruhsatname almasına izin verilenler hakkında, müvekkillerinin haklarını yeterli derecede koruyamadıkları, görevlerini suiistimal ettikleri, belirlenen ücretin dışında ek ücret istemeleri gibi konularda şikâyetlerin olduğu ayrıca Hukuk Mektebi'nin yeterli sayıda mezunu olmamasından dolayı hukukunu aramak isteyenlerin zor duruma düştüğüne dair ifadeler

⁶⁰ Düstur, Tertip II, C. I, s. 751.

⁶¹ A. Betil, "100. Yılında Bir Baro", s. 30-31.

⁶² BOA, ŞD. 2472/19 (1301 R 27/25 Şubat 1884).

⁶³ BOA, MV. 12/14 (1303 Z 02/1 Eylül 1886). Bu İrade kimileri için geri adım sayılırken kimileri için zorunlu bir tedbir olarak görüldü, YovanakiYorgiyadis, "Meslek-i Muhamat", *Muhamat*, Nr. 2, s. 56-58.

⁶⁴ "birinci madde, bi'z-zat ikame-i da'va etmek istemeyenlerin müte'allikat ve akrabasından ve kendüleriyle hukukça müşarık olanlardan ta'yin edebilecekleri vekiller müstesna olmak şartıyla işbu nizamnâme mucibince Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nezaret-i celilesinin ruhsat-ı resmîyesini istihsal etmeyenlerin mahâkim-i nizâmiyyededa'va vekâleti etmeleri memnu'dur", Düstur, Tertip I, C. III, s. 198.

⁶⁵ Nejat Aday, *Avukatlık Hukukunun Genel Esasları*, Beta Yayım, İstanbul, 1994, s. 28.

kullanılarak bu maddelerin feshedilmesi talep edilir.⁶⁶ Bununla birlikte vilayet ve sancaklarda şahadetnameli dava vekillerinin az olması kazalarda ise nadiren bulunması sebebiyle de hakkını aramak isteyenlerin zor duruma düştüğü söylenir.⁶⁷ Nizamnâme hükümlerindeki bu durum, *Mecelle*'nin 1459 ve 1516'ncı⁶⁸ hükümlerine de ters düşmektedir. Çünkü bu maddeler açıklanırken, herkesin, istediği kimseyi kendini temsil etmesi için serbestçe atayabileceği sonucu çıkarılmış bu durumun da Dava Vekilleri Nizamnâmesi'yle çeliştiği ifade edilmiştir.⁶⁹ Bu İrade ile çelişikliğe son verilirken, ceza davaları hariç hukuk ve ticaret davalarında, herkes dilediğini vekil tayin edebilir hale getirilir.⁷⁰ Böylece şahadetnamesiz dava vekilliği de yeniden meşru hale getirilmiş olur.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra dava vekilliğiyle ilgili yeni düzenlemeler yapılırken, 1921 yılına gelindiğinde, *Dava Vekâleti Ruhsatnamesinin İstihsaline Dair Nizamnâme*'yle 13 Ocak 1876 tarihinde ilan edilmiş olan Dava Vekilleri Nizamnâmesi'nin bu nizamnâmeye aykırı olan hükümleri kaldırılır.⁷¹ Bundan sonraki süreci ise Cumhuriyet dönemi devralır ve 1924 tarihli *Muhamat Kanûnu* ile avukatlık ilk kez bir meslek haline getirilirken, ona Türklere de özel olan bir meslek hali verilir.⁷²

Sonuç

İslam hukukunda gıyapta yargılama yapılamaması anlayışından doğan vekillik, Batı hukuk sisteminin Osmanlı Devletine girmesiyle birlikte yeni bir şekil aldı ve bu düzen dava vekili ve dava vekaleti kavramlarını ortaya çıkarttı. Bu manada *hak ve yasa işlerinde isteyenlere yol göstermeyi, mahkemelerde, devlet dairelerinde başkalarının hakkını*

⁶⁶ BOA, ŞD. 2508/36 (1305 R 14/30 Aralık 1887).

⁶⁷ BOA, ŞD. 2551/11 (1307 B 26/18 Mart 1890).

⁶⁸ "bin dört yüz elli dokuzuncu madde, bir kimse bi'z-zat yapabileceği hususlarda ve mu'âmelâta dair olan her hakkın ifa ve istiyfasında başkasını tevkil edebilir." "bin beş yüz on altıncı madde, müdde'î ve müdde'â 'aleyhden her biri dilediğini husumete tevkil edebilir, diğerinin rızası şart değildir", Berki, a.g.e.,s. 304-318.

⁶⁹Sağnak- Boralıdağ,a.g.e., s. 20; H. Halim, a.g.m., s. 237.

⁷⁰Koruklu, a.g.m., s. 658.

⁷¹ Düstur, Tertip III, C. I, s. 193.

⁷²Sağnak -Boralıdağ, a.g.e., s. 49; Aday, a.g.e., s. 28.

*aramayı, korumayı meslek edinen ve bunun için yasanın gerektirdiği şartları taşıyan kimse*⁷³ olarak tanımlanan *avukat*, Osmanlı Devleti'nde belirli aşamalardan geçerek mesleki bir rol edindikten sonra, çağdaş toplumun vazgeçilmez unsuru olan savunmanın temelleri Tanzimat Dönemi'nde atılır. Buna göre İslam hukukunda gıyapta yargılama yapılamaması anlayışından doğan vekillik Batı hukuk sisteminin Osmanlı hukukuna girmesiyle birlikte yeni bir şekil olarak "*davâ vekîli*" ve "*davâ vekâleti*" kavramlarını ortaya çıkartır.

Tanzimat'ın hemen öncesinde gerçekleştirilen *-Balta Limanı Antlaşması* gibi- ticaret antlaşmaları, Batı ile yapılan ticaretin hacminin genişlemesini sağlarken Osmanlı tüccarları ve yabancı tüccarlar arasında hukuki sorunları çözecek eğitilmiş vekillere duyulan ihtiyacı arttırır. Ayrıca özellikle ceza davalarında sanığın bir vekil tarafından savunulma zorunluluğu da vekillerin önemini bir kez daha gösterir. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'ne gereken, İslam hukuku anlayışından daha farklı bir anlayışla, belki de görece modern dava vekâletini bir meslek olarak kabul etmek ve bu doğrultuda düzenlemeler yapmaktı. Elbette ki bu düzenleme bir anda gerçekleştirilemedi. Öncelikle arzuhalciler grubu düzenlendi ve var olan yapı içerisinde değişikliklere gidildi. Çünkü keskin bir değişim/dönüşüm için henüz adalet sistemi de hazır değildi.

1839 yılından itibaren yapılan düzenlemelerde *-1858 Ceza Kanûnu, Usûl-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnâmesi, Dersâdet ve Mülhakat-ı İdare-i Zabita ve Mülkiye ve Mahâkim-i Nizâmiyesine Dair Nizamnâme* vb. gibi- vekilliğe atıflar yapıldı. Ancak savunma için yeni ve özel bir durum oluşturulmadı. Nizâmiye mahkemelerinin kurulması ve nizamnâmesinin yayınlanmasıyla birlikte Osmanlı yargılama sistemindeki bu dönüşüm, vekillikle bağlantılı olan iç dinamiklerin artık yeterli olmadığını da gösterdi.

13 Ocak 1876'da *Dersâdet Dava Vekilleri Cemiyeti Nizamnâmesi* yayınlanarak dava vekâleti mesleği ve dava vekili adına önemli bir adım atıldı. Artık vekillik Osmanlı Devleti tarafından profesyonel bir meslek olarak görülmekte, bir mesleğin sahip olması gereken tüm unsurlar ve sınırlar resmi olarak belirlenmekteydi. Bu nizamnâme dava vekili adına önemli bir adım olmakla birlikte, uygulamada istenilen sonuçlar tam

⁷³ "Avukat", Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, (www.tdk.gov.tr[30.06.2020]).

olarak gerçekleşmedi. Hukuk eğitimi, mesleki örgütlenme ve sistemin ülkenin her bir tarafında uygulanabilmesi teoride düşünülen ancak altyapı eksikleri sebebiyle pratikte ortaya konulamayan bir durum oluşturdu. Nizâmiye mahkemeleri dava vekillerinin savunmada yerini alması için hazırdu. Ancak henüz Hukuk Mektebi mezunlarını vermemiş olduğundan, bu mahkemelerin huzurunda savunma yapabilecek eğitimli vekiller hazır değildi. Anlaşılan odur ki; Osmanlı hukukunda dönüşüm başlarken bu manada paralellik söz konusu değildi. Bu durum hukuktaki bütünlüğü bozdu ve istenilen sonuçları sağlayamadı. Bu süreçte atılan her adım, eski düzeni iptal etmenin aksine yeni sistem işleyene kadar eski yapıdan da nasıl yararlanacağına dair atıflara neden oldu.

Hukuk alanındaki bu dönüşümü etkileyen diğer bir olumsuz unsur ise zihniyette değişimin sağlanamamasıydı. Hâlâ şer'î hukuk mu, Batı hukuku mu varlığını korumalı düşüncesi devam etmekteydi. *Muhamat*, *Cerîde-i Mehâkim* ve *Takvîm-i Vekayi* gibi gazete ve dergilerde dava vekilliğiyle ilgili olarak çıkarılan kanunlar ve bu kanunlara karşı oluşan tepkiler ortaya konulmaktaydı. 1886 yılında çıkarılan irade-i seniyye bu tartışmaları ve dava vekilliği hakkındaki olumsuz kararı gösteren en iyi örneklerdendir ki bu irade ile dava vekilliği özel bir meslek olabilme imkânını yitirir. Belki en başa dönülmez ancak dava vekili unvanı manen olarak zarar görür. Diğer bir zarar ise bu meslek için hazırlanmamış olan kimselerin de - Hukuk Mektebi mezunu olmadığı halde, İstanbul'da bir sene mahkeme başkanlığı, üyeliği yapmış veya müdde-i umûmîlik memuriyetinde bulunmuş olanlara da sınava girmeden birinci sınıf dava vekilliği ruhsatnamesi verilmesi- mesleğe girmesine izin verilmesidir. Dava vekilleri başlangıçta arzuhalci, vekîl-i müsahhar gibi gruplardan ayrılmaya çalışırken bu düzenlemelerle diğer meslek gruplarının müdahalesine maruz kalır. Bu durumlara neden olansa yetişmiş dava vekili sayısının yetersizliğidir. Tabii ki bu, yetişmiş dava vekillerinin yok sayıldığı anlamına gelmemektedir. Ancak vekil olma sınırlarının da hâlâ açık olduğunun kanıtıdır.

Yasal düzenlemelerdeki istikrarsızlık, dava vekilliği mesleğinin öneminin tam olarak kavranmadığını, taşralardan gelen şikâyetler, dava vekilliğinin ülke genelinde yaygınlaşmadığını ve baro gibi bir kuruluşun adalet binasının içerisinde yer bulamamasının sadece halkın değil adli sistemin bile dava vekilliğine karşı pek de olumlu olmayan bir

tutum içerisinde olduğunun açık bir göstergesi olmuştur. Her ne kadar adli modernleşme içerisinde dava vekilliğinin temeli atılmış olsa da avukatlık, gerçek anlamda varlığı tam olarak benimsenememiş bir meslek olarak Cumhuriyet dönemine miras kalmıştır.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (Boa)

Sadaret Dîvân-ı Hümâyûn Mukavelename (A.} DVN. MKL); 7/10; 7/14; 8/9
Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi (HR.MKT.); 277/67.
Maarif Nezâreti Evrakı (MF. MKT); 1176/31; 622/15; 461/47
Şurâ-yı Devlet Evrakı (ŞD.); 2466/16; 2472/19; 2508/36; 2551/11.
Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.); 12/14.
İrade-i Şurâ-yı Devlet (İ. ŞD); 42/2204.
Yıldız Esas Evrak (Y.EE); 83/22.

Sürelî Yayınlar Ve Telif Eserler

Düstur, Tertib I, C. I, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1289.
Düstur, Tertib I, C. III, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1289.
Düstur, Tertip I, C. IV, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1290.
Düstur, Tertip II, C. I, Dersaadet Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1329.
Düstur, Tertip III, C. I-IV, Milliyet Matbaası, İstanbul 1929.
Ş. ŞEKİB. “Tarihçe-i Muhamat”, *Muhamat*, 5 (10 Teşrinisani 1327).
Yovanaki Yorgiyadis, “Meslek-i Muhamat”, *Muhamat*, Nr. 2
Ceza Kanûnnâme-i Hümayunu, Nr. 112
Cerîde-i Mehâkim, Nr. 52
Takvîm-i Vekayî, 8 Ramazan 1291, Nr. 1692.
Aday, Nejat, *Avukatlık Hukukun Genel Esasları*, Beta Yayınları, İstanbul, 1994.
Battal, Şener - ERDEM, Nurşen, “Avukatlık Mesleğinin Türkiye’deki Tarihçesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, S. 5-6, Ankara, 1985, s. 675-685.
Berki, Ali Himmet, *Açıklamalı Mecelle-i Ahkam-ı Adliye*, Hikmet Yayınları, İstanbul, 1986.
Betil, Aden “100. Yılında Bir Baro”, *İBD*, LII, İstanbul, 1978, s. 24-35.
Bozkurt, Gülnihal “Türkiye’de Hukuk Öğretiminin Tarihçesi”, *Hukuk Öğretimi Sempozyumu Bildirileri*, 13-14 Mayıs 1993, Editör: A. Güriz, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1993, s. 51-65.

Bölükbaşı, Saffet Nezihi, “Ülkemizde Avukatlık ve Savunma”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, I, Ankara, 1988, s. 29-42.

Börü, Levent, *Medeni Usul Hukukunda Davaya Vekalet Ehliyeti*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006.

Başar Centel, Nur *Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafî*, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1984.

Demirel, Fatmagül, *Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2008.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2006.

Durhan, İbrahim, *Yapısı ve İşleyişi İtibariyle Osmanlı Yargı Örgütü ve Tanzimat Dönemindeki Gelişmeler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Bölümü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1999.

Durhan, İbrahim, “Ülkemizde Avukatlık Kurumunun Tarihsel Gelişimi”, *AÜEHFD*, VIII/3-4, Ankara, 2004, ss. 23-46.

Esirgen Örsten, Seda, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Avukatlık”, *AÜHFD*, LXIII/4, Ankara, 2014, s.737-778.

Güner, Semih, *Avukatlık Hukuku*, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2002.

Halim, Hamdi, “Cumhuriyet Devrinde Avukatlık Müessesesi”, *İstanbul Barosu Mecmuası*, Cumhuriyet’in 10. Yıldönümü Münasebetiyle Neşredilen Fevkalade Sayı, 7 Eylül / I Teşrin 1933, S. 9-10, İstanbul, 1953, s. 370-374.

Koruklu, Aziz, “Dava Vekilliği Mesleği ve Bu Mesleğe Girenlerle Devam Edenlerin Mevzuat Karşısında Hukuki Durumları”, *Adalet Dergisi*, XXXVI / 7, Temmuz, Ankara, 1945, s. 657-670.

Koyuncu, Nuran, “Hukuk Mektebinin Doğuşu”, *GÜHFD*, XVI/3, Ankara, 2012, ss.162-183.

Kuntman, Osman, “Türkiye’de Avukatlık Mesleğinin, İstanbul Barosunun Tarihçesi ve Yabancıların Kurduğu Baro”, *İBD*, LVXII/4-5-6, İstanbul, 1988, s.254-285.

Özkent, A. Haydar, “Türk Avukatlığının Tarihine Kısa Bir Bakış”, *İstanbul Barosu Mecmuası*, Cumhuriyet’in 15. Yıldönümü Fevkalade Nüshası, İstanbul, 1938, s. 5-28.

Özkent, A. Haydar, *Avukatın Kitabı*, Arkadaş Basımevi, İstanbul, 1940.

Özkorkut, ÜNAL Nevin, “Savcılık, Avukatlık ve Noterlik Kurumlarının Osmanlı Devleti’ne Girişi”, *AÜHFD*, LII/4, Ankara, 2003, s. 147-154.

Sağnak, Sadi-Boralıdağ, Kemal, *Devlet Camiasında Avukatlık ve Baro Yeni Avukatlık Kanununun Karakteristik Vasıfları*, Ankara Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1939.

Ünal, Filiz, *Maarif Salnamelerine Göre İstanbul'da Eğitim-Öğretim (1898-1903)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.

Yılmaz, Ejder, "Bir Meslek Olarak Dünden Yarına Doğru Avukatlık", AÜHFD, 44(1), (1995), s.193-208.

Yolalıcı, Emin, "XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim Kurumları", *OSMANLI*, V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 281-296.

Yörük, Ali Adem, *Mekteb-i Hukuk'un Kuruluşu ve Faaliyetleri (1878-1900)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008.